

משפחתן של רבי

הקידות ושה"ים בפדשה מכית מדרשו של

הגאון הניוקא רבי שלמה יהודה בארי שליט"א

פרשת וירא

פעמים בפרשה שינוי השמש, בחום, ובעוצמת האור

אחרי מילת אברהם נתקדש העולם והוציא ה' כמה מנרתיקה, וכל הבריות חפשו מחסה ולא יצאו מהבית, וקיבלו יראה גדולה, (מעין גיהנם, פר"א פרק כח. ולאברהם אבינו היה לרפואה, וקאמי שמות לו, ו), לכבוד גילוי השכינה שנתגלה על אברהם אבינו, והבשורה על נשמת יצחק שמעותדת מעתה לירד לעולם. ואחרי כן כשנולד יצחק, האירה השמש ביותר, כדאיתא בבראשית רבתי (פ' ורא): בשעה שנולד יצחק, הוסיף הקב"ה אור של גלגל כמה קצ"ח חלקים כנגד מה שיש בו עכשיו, כמנין, צ"ח עשה לי אלהים וכו', וראוי היה העולם מכיון שנולד יצחק שישמש באותו האור, אלא שצפה הקב"ה שעשו יעקב עומדין ממנו, ועשו משתמש עם יעקב ממנו בעוה"ז, וצפנו ליעקב ולבניו לעתיד שנאמר אור זרוע לצדיק, וזרחת לכם ירי' שמי וגו', והיה אור הלבנה וגו'. (וי"א פ' ארבעים ושמונה (פסיקתא רבתי מב)).

כיצד הניח השכינה לאורחים, הלא לא גרע מתפילת י"ח שאסור להפסיק

יש להתבונן, שהרי הטעם שאסור להפסיק באמצע תפלת י"ח, משום שאסור להניח את המלך ולילך, [ולכן תקנו ג' פסיעות של עושה שלום, לעשות משה המוכיח על ההפסקה. וצ"ע במצוה עוברת, כגון שלא קרא קריאת שמע, ובעוד דקה אחת יהיה לילה, ונוכר באמצע תפלת י"ח]. ואם כן לכאורה אין חילוק אם הוא בא אל המלך להתפלל או שהמלך בא אליו, והיאך הניח אברהם אבינו הניח את המלך והלך לעשות מצוה שאינה עוברת. ואף אם איסור הפסקה באמצע תפלת י"ח הוא מדרבנן, יש לומר שבנ"ד הוא מסבא דאורייתא, כיון דהוי ממש עומד לפני המלך. ויש ליישב. א. שאברהם ביקש רשות, ונתקבלה בקשתו, כמוכח במדרש אגדה (י"ח, כב), ואברהם עודנו עומד לפני ה', מכאן אתה למד שהקב"ה שמע לאברהם שאמר אל נא תעבור מעל עבדך. ע"כ. ב. עוד י"ל דשאני אברהם אבינו שהיה בדרגה שיכל לבקש מה' יתברך שימתין לו, לפי שלא היתה לו שום מחשבה ורצון אחר זולתי רצונו ית', והיה בדרגה זו, עד שכל מעשיו שיעשה בהפסקה הזו, הם בדיקו רצון השי"ת בכל לבו. [ובזה יש ליישב מדוע כתוב "ואברהם עודנו עומד לפני ה'"] ואלא לא הלך לעמוד לפניו, אלא הקב"ה בא אליו, והיה לו כלתו וד' עורו עומד לפני אברהם, אלא תיקון סופרים הוא זה, כמ"ש בתנאומא (בראשית ס"ד, הובא ברש"י). וי"ל שהכתוב הזה מלמדינו מדוע הותר לו לעשות כן להפסיק באמצע הדיבור עם ה', כיון שכל עסקיו היו ממש כעומד לפני המלך ולא היתה לו שום מחשבה ושום רצון אחר כלל. והבין.

שרה חזרה להיות כילדה, ובאו כל העולם לראות, ועשו להם מטבע, וכך יזכו עם ישראל

"איה שרה אמתך", יש לפרש דברי הכתוב כפשוטו משמש, שאם נחפש את שרה לא נמצא אותה יותר, כי נעשית בריה חדשה ונהפכה למהות אחר לגמרי, וגוף חדש, (כשם שמצינו ביוכבד, וישלך ונקראה שם בשם בת לו, וזה אחרי שנקנה חטא חוה, ראה להלן פירשת שמות) כמו נערה קטנה, ולכן כל מי שיחפש אותה לא ימצא אותה יותר, ולא יוכלו להכיר אותה רק בטביעות עין של קול. ולכן צחקה שרה, כי ראתה שאברם אבינו עדיין לא נשתנה,

רק מעט. ואולי גם השינוי הזה היה רק אחר שצחקה. ואמרה שרה "צחוק עשה לי אלקים כל השומע יצחק ל", וקשה מדוע צחוק שייך לה ולא לאברהם. ומדוע אמרה עשה לי ולא לבעלי, וכל השומע יצחק לי ולא לבעלי. אלא שזכתה לקדש שם שמים לעיני כל העולם, שהכירו את שרה שהיתה זקנה מאד בת תשעים שנה, ועתה נהפכה להיות כנערה קטנה [ואצל נשים שדעתן קלה נתקדש שם שמים ע"י צחוק זה. מה שאין אצל אברהם אבינו ע"ה לא היה מתאים כזה דבר. וגם יכול להויד מהשפעתו שנראה נער]. רק נשארה באותו הקול כדי שייכירו אותה. והיו נשות העולם באות מכל קצוי תבל לראות את הפלא הגדול שלא נעשה כמיהו מעולם. ורמז לדבר "אשר ילדה לו שרה", ששרה נהייתה כמו ילדה קטנה שלו [ובזה המעיטה עצמה]. ונסבב מאת ה' שלא תיפקד עד שיטעה אבימלך לקחת אותה, כדי שיתפלאו הכל איך טעה אבימלך לקחת את שרה בשוגג, והרי כל העולם ידעו כבר שהיא אשת אברהם, וכל המלכים המליכו אותו למלך, והיו מפורסמים מאד. אלא שכעת לא הכיר את שרה, ועל ידי כך נתפרסם הנס הזה בכל העולם, ונתקדש שם שמים שותכל לדרת נשמת יצחק.

וזה ענין המטבע של אברהם אבינו, שעליו מצוייר זקן וזקנה מצד אחד ובחור ובתולה מצד שני (ביק צ"א). ויש לפרש דקאי הכל על אברהם ושרה (כמש"ב בח"א נדיות למהר"ש"א שם), להודיע לכל את עוצם הנס שנעשה להם שהם עצמם נהפכו לצעירים. ובה נשתבחה שרה, שהתהוה"ק הכתיבה עליה בהספד שלה שהיתה בת מאה כתב עשרים וכתב שבע, וכל זה בזכות מעשיה הטובים שזכתה לכאלו נסים יותר מכל נשות העולם.

ורצה השי"ת שייקרא יצחק על שם הצחוק הזה, כדי שייזכרו על ישראל לדורות, שלעתיד לבא כן יחדש השי"ת כנשר נעוריהם של כל ישראל, ולא יאמרו, כיצד תבא הגאולה לאנשים שכבר זקנים וחלושים ושבורים ח"ו. [וע"י להנצי"ב (העמק דבר בראשית כא, ה) "ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו", לא כתיב עוד ושרה בת תשעים שנה, שהרי כבר נהפכה לילדה. עכ"ל. ואולי נהפכה שרה ממש לילדה בת שבע שנים (כלשון הפסוק ושבע שנים). וכן משמע בתנא דבי אליהו (ריבה פירשה ו): "אברהם הזקין והלבין והשחיר וחוה לילדותו, ושרה הזקנה והלבנה והשחירה וחוה לילדותה, נעשה אברהם כבחור ושרה כבתולה. נקבצו עליהן כל באי העולם ואמרו, מה טיבן שבאו כל אותן מעשים על ידיכם, מיד ישב אברהם וסיפר להם כל מה שהיה לו בעולם מאור ששדים ועד אותה שעה, ואז המליכוהו עליהם. ויצאו לו סלעים, זקן וזקנה מצד אחד בחור ובתולה מצד אחד". והחיד"א (חומת אגן שיעורו נא) פירש "הביטו אל אברהם אבינום ואל שרה תחוללכם", שאברהם היה זקן והוליד, ואת שרה החורית לנעוריה, כן ה' יצמיח צדקה, כי נחם ה' ציון נחם כל חבוותיה, בסוג בניית הנהרסות, וישם מדרבה, שאינו מגדל צמחים- כעדן. ואמנם החיד"א שם כתב בשם המפרשים שאברהם נשאר זקן, להראות יכולתו יתברך, שהכל בידו גם להחיות לזקן נער, וגם שזקן יוליד עודנו בזקנותו. וכן כתבו בתפארת יהונתן שם, ובהעמק דבר שם. מ"מ לפ"ד התנא דבי אליהו משמע שנעשה הנס לשרה, ולכן יצא מטבע של בחור ובתולה. רק דיש לומר ששרה חזרה להיות לילה, ואברהם חזר להיות כבחור].

מדוע אברהם אבינו לא נתרפא במרגלית שבצוארו

הקשה בפענח רזא שכיון שמרגלית היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה שרואה אותה מיד נתרפא (ב"ב ס"ט), מדוע הוא לא נתרפא ממנה. א. ויש מתרצים שאין חבוש מתייר עצמו

וכו'. ב. החיד"א בפני דוד תירץ, שיכל לעשות כן, אלא שע"י המילה במעול"ת אח"ז תמים לרצון, ומשל על כל רמ"ח אברים, ואם אל סודו תדרוש מחשף הלבן גילוי החסדים, שפרא מילתא באנפיה שלא להתרפאת מהמכה, שלא יהא נראה כקץ בה, והורה בזה כי כל תוקף הכאב כאין נגדו, מאחר שזכה בזה לכל המעלות והשלמות. ורפאל בא רק להראות שרצונו ית' הוא שיתרפא. ולכן לא נחשב זה לרפאל לשליחות. ע"כ. ג. יתכן שהמרגלית הזו באה אליו ביום זה, או אחר כך, ובגמרא דרשו כן על הפסוק ואברהם זקן וגו' וה' ברך את אברהם בכל, רש"י אומר שברכו באבן הזו. וכן דייק בס"י אפריון עה"ת מהתוספתא (קידושין ה' י"ז) ברכו המקום בזקנותו "בכל", רש"י ז' מרגלית טובה וכו', מבואר שלא היה זה אלא בעת זקנתו.

ביאור העונש של סדום שנמחקו כליל עם האדמה שלהם, ומדוע מרחו את הנערה בדבש

יש לשאול מדוע נענשו בכזה עונש חמור יותר משאר הגוים המורדים, שגם הרשיעו הרבה. ב. ומדוע בסדום הענישו את הנותן צדקה לעני, דמה אכפת להם שרצונו ליתן משלו, ולמה צריך להורגו. ג. ומדוע הענישו לאותה ריבה בעונש משונה וזו של מריחה בדבש. ויש לבאר בס"ד, שהחטא של סדום היה בחידוש השקפת עולם, שחובת האדם לדאוג לעצמו בכל יכולת, והנותן צדקה, הוא חוטא בנפשו, כמו מי שימות בשביל להציל את חברו, שזה חטא ושטות. ולפי השקפתם גם המבקש צדקה הוא חוטא ומושחת כל כך. [ובכל זה יש נקודה של אמת, שהאדם צריך ומצוה לדאוג לעצמו, וחיך קודמין, אבל צריך להיות חנון ורחום ולדבוק במדותיו של השי"ת]. וכיון שאותם רשעים עשו כן מתוך השקפת עולם, לא יועיל להם שום מוסר, וגם לא ישובו בתשובה לעולם. והוכיחו על כך שכל אנשי העיר מקטן ועד גדול מיהרו כל כך בעת לילה, במקום לישון, ונסבו כולם על ביתו של לוט השופט שלהם. וגם אחרי שהוכו בסנוורים, עדין טרחו הרבה למצוא את הפתח עד שנלאו. וסדום היו מענישים את הנותן צדקה, ואת העני, משום שעשה פשע חמור מאד בעיניהם (וי"ל שהעני והנותן היו נדמים בעיניהם למושחתים שצריך לאבדם מן העולם). ונתנו סימן לזה בהמתת אותה ריבה, במה שמרחו אותה בדבש, לאמר, שמי שהוא מתוק, באים ומלקקין את בשרו מעט ועוד מעט, עד שמת בצורה כזו נורא, ובהו ביארו את השקפת עולם שלהם שצריך האדם להיות אנכי לעצמו. וכשיש טעות מצד השקפה, הרי יש מקום לאחרים לטעות אחריה, וצריך לטשטש ולשרש את עקבותיהם, ולכן גם האדמה נהפכה.

הגשם מאויר סדום אינו יכול להצמיח

במדרש (ב"ר נ"א, ד): אמר ריב"ל, עד עכשיו אם יקלוט אדם מטר מאויר סדום ויתן בערוגה יאונה מצמחת. ע"כ. וכפי הכתוב (פרשת נביאים): גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב, כמהפכת סדום ועמרה אדמה וצביים וצבאים אשר הפך ה' באפן ובחמתו.

האם מותר לאכול את אשת לוי

לכאורה צע"ג איך אוכלים מלח סדומית, כמבואר בש"ס, והרי שמה הוא מאשת לוי, ואין לומר דאוליגן בתר רובא, דהא הוי קבוע. שהיא ניכרת שם, וכל יום העיזים אוכלים אותה והיא צומחת. אכן נראה שהענין בזה כל איסור, שבעל חיים טמא שנהפך למים או מלח, יש מקום לדון לאסור משום היצוא מן הטמא טמא, אבל אדם איננו טמא, שהרי חלב האדם שפירש מותר באכילה, אלא שיש איסור אכילת אדם, אע"פ שאיננו טמא בעצמותו, ולכן עתה שנהפך למלח או מים וכדו', אין בו איסור, שהרי איננו אדם והאיסור איננו אלא שלא לאכול אדם. ואפילו אדם שנהפך לבעל חיים, כמו אדם שנהפך לקוף, צ"ע אם יש איסור, וראה בירושלמי (דה"פ"ג ה"ב), כולו אדם ופניו בהמה אינו ולד, כולו בהמה ופניו אדם ולד, כולו אדם ופניו בהמה עומד וקורא בתורה ואומרים לו בוא לשחטך. כולו בהמה ופניו אדם עומד וחורש בשדה ואומרים לו בוא חלץ או יבם". ושוחטים משמע לאוכלו. וצ"ע. ובגדה (פ"ג איתא, ג' דברי בורות שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע, ואחד מהם, אשתו של לוי טמא, אמר להם, מת מטמא, ואין נציב מלח מטמא. ובמגן האלף (בהשטות) הביא מכאן ראייה לשיטת רבינו יונה (שהובא בראש ברכות פ"ו סי' ל"ה בהיתר אכילת המוסק, שעיקרו דם, וכעת נתייב והנפך לדבר אחר), שאיסור שנשנתה מותר, שכיון שאשת לוי אינה מטמאת, מאחר שנעשית נציב מלח, הרי שדבר שנשנתה, אין זה מה שאסרה התורה ומותר, וכ"כ בשו"ת אול"ץ (ח"א סי' ל"ד). אך בזרע אברהם (פ"ג י"ג) דחה, ושאני התם שנשנתה קודם הדיבור, ולא היה עליה מעולם שם איסור, דקודם הדיבור הרי לא נאסר, ולאחר הדיבור כבר היתה לנציב מלח, משא"כ איסור שחל עליו שם איסור מעולם י"ל דשוב לא פקע.

מעשה נורא בבנות לוי

ברי שו"ת אגרות משה חלק ח' נדפס מעשה שהיה בבבל בימי אבות עם הגאון ר' משה פיינשטיין: "בתחילת חורף תרפ"ב חלה אחד בפיו, וכאשר תקף ליה עלמא ורבינו בא לבקרו, ביקש החולה להוציא כל איש מעליו, וסיפר לרבינו את סיבת חליו. שבוע קודם לכן בשבת פרשת וירא הקשה כיצד זכו בנות לוי שהמשיח יצא מצאצאיהן אף שלא בושו במה שעשו והודיעו שבניהם הם מאביהם. בלילה הופיעו בחלומם שתי נשים זקנות מאד שפניהן מכוסים ואמרו שהן בנות לוי ואמרו שמענו את טענתו ובאו לענות לו וכו'. [ע"ש שעשו כן בכדי שלא ייחסו לבניהם אלילות, שיאמרו שנוצר מן השמים]. ועוד אמרו לו, שהוא חסא חסא גדול כאשר דיבר עליהם בדרך בזיון ולכן יענש כמרגלים ותשתרבב לשונם בחולי משונה וכך ימות. וכשסיים האיש לספר סיפורו, היסב פניו להקיר ונפטר לעולמו. ורבינו ראה בכך ענין אמיתי". ע"כ. [ויש להעיר על זה, ועכ"פ אפשר דמה שנענש היה רק צירוף לדברים רבים שהיה לו קטרוג מחמתם, ועל בפסיקתא רבתי (פסיקא מב), אמר הקב"ה איני מקפח שכר כל ברייה, אע"פ שלא חשבו בנות לוי מחשבה יפה, אלא אני יודע את הלבבות, לפיכך כשהוא בא לרחוקם ירחק את עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות, אמרו המלאכים רבש"ע, אלו הולכות עם אביהן ומעמידות ממזרים בעולם, והצדיק הזה מצטער כל השנים הללו, בדין הוא שיקדו, וה' פקד את שרת].

ע"י צדקותם של בנות לוי למען האמת זכו להיות שורשי בגואל

וענין שבנות לוי היו צדקניות גדולות, וכל מה שעשו היה כדי שלא יאמרו שבניהם נולדו מן השמים, או שנפקדו מן המלאכים שליוו אותם, ויעשו מהנשים שלהם עבודה זרה, [שבכלל איך ניצלו מתוך ההפיכה של סדום אם לא בכח אלקי, ומה עוד

יתר יתלו שיש להם כחות מעל הטבע, ואם יספרו את סיפור המלאכים, יאמרו שהם בנים של המלאכים ויש בהם כח אלקי]. ולכן אמרו את האמת בקול גדול, ועד כדי כך היה הדבר מפורסם, שאברהם אבינו היה מוכרח לברוח משם, שהיו אומרים לו זהו אחיין שלך ועשה דברים כאלו. והם יתירו על הכבוד לפרסם שבאו מלאכים ולויו אותם והצילו אותם. ולכן מהאמת הזו, שקבלו את כל הביזיונות, יצא מלך המשיח, וכן אצל יהודה שסבל ביזיונות כאלו ליד האבות הקדושים, ואמר צדקה ממני. וכן דוד המלך סבל כל הביזיונות. ושאלנו בזה את מו"ר הגאון שליט"א ונענה שהמקור לזה הוא מרבי אליהו בן אמוזג.

מדוע לא נאסרה שרה משום אשת כהן שנשנתה

יש ליישב משום שכל העיר כולם היו עצורים וגם היה בפרסום, לכן הו"ל כעיר שכולה נשים. ג. גם צ"ע אימתי נעשה אברהם כהן ממש, דאע"פ שכבר היה המעשה שמלכי צדק הקדים ברכת עבד לקונו וניטלה ממנו הכהונה, י"ל שרק הזכות של הכהונה זכה בה אברהם, אבל עדיין לא נתקדש. ובפרט שהיה ערל. ומה שאין כן מלכי צדק שנולד מהול, כדאיתא באבות דר' נתן (פ"ק ב:) אף שם נולד מהול, שנאמר ומלכי צדק מלך "שלם". ובבראשית רבתי (פ' וירא) לגבי העקידה, אמר אברהם רבש"ע כשר אני להקריבו, והרי שם בן נח כהן גדול שיקבלו ממני, אמר לו כשתגיע לשם אני מקדשך ועושה אותך כהן. וזהו המוריה, פי' תמורתו של שם, כד"א ולא ימיר אותו (ויקרא כ"ג). שביקש הקב"ה להוציא כהונה ממש, וכיון שהקדים ברכת אברהם לברכת המקום, מיד הוציאה מאברהם. ע"כ. [והנה כתיב "ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא". ואמנם לגבי פרעה לא אמר כי נביא הוא. וביארי החיד"א (פני דוד וירא אות יח) בשם מהר"א גידליא, שאשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה, וכשנלקחה שרה לפרעה עדיין היה אברהם אע"פ ישראל, ורק אחרי מלחמת המלכים ואחרי שובו מלכי צדק, שבעבור שהקדים ברכת אברהם ניטלה כהונה ממנו וניתנה לאברהם, נעשה כהן. והוצרך לומר לו כי נביא הוא ויודע שלא נעתי בה. ע"כ. והקשה החיד"א דמ"ק ק"ל (כתובות כז) שאין הבעל נאמן להעיד שלא נאנסה, ואפי' נשבע על כך. ומוהר"ח בס' מקראי קדש (דף סח) כתב, דאפי' הוא נביא ואומר דידע שלא נגעו בה אינו נאמן ע"י עצמו כדאמרן. ותי' החיד"א שבתו"ש שם מוכח שזו חומרא מדרבנן, משום מעלת יוחסין, וכיון שבאותו הפרק לא היו ישראל בעולם, לא היה צריך אאע"פ לנהוג חומרא זו. ור"ש, ועתה השב אשת איש כי נביא הוא. ותיבת 'ועתה' נאית מיותרת ח"ו, אך הוא בדקדוק גמור, לומר דלא מהני היותו נביא אלא באותו זמן, שאין עדיין ישראל שקבלו התורה, שאין להחמיר. ועוד טעם אחר, ויתפלה בערך זהוהי, שיתפרסם כי עבר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך על דבר זה, ואתה צריך לתפלתו, ומהו יתפרסם שלא נעתי בה, ושריא ליה].

האם "בכל" בת אברהם היתה משרה או מהגר, ואם היתה תאומת יצחק

כתב בתפארת יונתן (כ"א, ד), "וישמר אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלקים", לכא' "כאשר צוה אותו אלקים" הוא יתור. אלא שאמרו ר"ל מפני מה אמרה תורה מילה בשמיני, שלא יהו הכל שמחים ואביו ואמו עצבים. וכאן כתיב "את יצחק" וכל מקום שבג' את, מורה שנוולדו תאומים כמבואר בגמ' ובמדרש לגבי השבטים, וכן אמרו ר"ל בת היו לו לאברהם אבינו ובכל שמה, ומדוע לא נזכר בתורה לידתה, אלא שהיתה תאומת יצחק. וכיון שכאן נולדה גם בת, א"כ שרה היתה טמאה שבעיניי, ולכא' או דרשינן טעמא דקרא [שי"א שקודם מתן תורה דרשינן טעמא דקרא], היה לו למולו אחר שבועיים, ואמר הכתוב דאעפ"כ מל אותו לשמונה ימים "כאשר צוה אותו אלקים". ע"כ. וע"ע בפרד"א (פ"ק סג) ברכן לפרות ולרבות בארץ, שנא' ויברך אלהים את נח ואת בניו ויאמר להם פרו ורבו, ופרו ורבו בני נח והולידו בנים ותאומתן עמם.

כל מלכי נענן היו עוד ארבע מאות שנה ממשתה יצחק עד ימות יחושע

במדרש (ב"ר נג, ט'): "ייעש אברהם משתה גדול", פירשו רבותינו ג' ביאורים מהו "גדול". א. שגדול עולמים (הקב"ה) היה שם. ב. שגדולי עולם היו שם, כמו עוג (שהיה ענק). ג. שהיו שם המלכים. "דאמר רבי יהושע בן מנחמה, אותן ששים ושנים מלכים שהרג יהושע, כולם היו במשתה של אברהם אבינו, ולא שלשים ואחד היו, אלא כדאמר ר"ח מלך יריחו 'אחד', הוא ואנטקיסור שלו". ע"כ. את מפתח הברכות (ב"ר ל"ט, א), ובאותה משתה בירך אותם שיזכו לראות את בניו של יצחק מולכים על ארץ ישראל. אי נמי שזה שחר על שברכו את יצחק שיזכה להיות מלך בכל ארץ ישראל ויראו עיניהם. ולבסוף נבר יצרו ועמדו במרד (שלא ר"ב לפנות ולהשלים, ואדרבה באו מלחמה) כנגד עם ישראל.

עוג מלך הבשן היה במשתה ולעג ליצחק שהיה התינוק החלוש ביותר

במדרש (ב"ר נג, ט'): אמרו לעוג, לא היית אומר אברהם פרדה עקרה ואינו מוליד, אמר להם עכשיו מתנתו מה היא, לא שפופה, אם נותן אני אצבעי עליו אלא פחיש ליה, אמר לו הקב"ה מה אתה מבזה על מתנתו, חיך שאת רואה אלף אלפים ורבי רבבות יוצאים מבני בניו, ואין סופו של אותו האיש ליפול אלא בידו, שנא' (במדבר כא) ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי וגו', דאמר רבי לוי לא צנדה עריסה תחלה אלא בביתו של אברהם אבינו. ע"כ. ופירש במ"כ ז"ל בפירש"י מצאתי, שיום שנתנוהו בעריסה עשה משתה גדול, ויצחק אבינו נולד קטן, אבל שאר בני אדם היו גדולים ולא הוצרכו לעריסה. ועל גם בפ"י מהר"ו שם. וכתב ר' צדוק הכהן מלובלין (ישראל קדושים אות ז) שיצחק נולד בתכלית החולשא שלא היה עדיין ילד כמוהו בעולם, לפי שנולד לעת זקנות אברהם ושרה ותשות כח ההולדה בהם. ובאמת הוא שורש כל כח הגבורה שבעולם, וסוף עוג הגבור מכל האדם נפל ביד זרעו, כי גבורת העולם הזה היא דמיון קטן וסופה כשלו, וגבורת התורה הולכת ומוספת.

כיצד טלטלו העצים והסכין, ומדוע נשאמו ביד ולא על התמור

הקשה החתם סופר שכיון שהעקידה היתה ביוהכ"פ, כיצד טלטלו את העצים, אלא שכיון שנצטוו בפירוש על ההליכה, כמ"ש קח נא את בנך יחידך, ולך לך ארץ המוריה, חיוב המצוה דוחה איסור טלטול. ואדרבה מטעם זה נשארו בעצמם ולא לקחו על החומר, כיון שאדם מצווה על שביית בהמתו, וזהו "שבו לכם פה עם החמור", פירוש, שמרו עליו, שאני מצווה על שביית בהמתי. אלא שקשה בחזרתם מהר המוריה, כיצד נשארו את המאכלת, שהרי כבר אינם מצוים על ההליכה, וצ"ל שנשארו יחד, דה"ל שנים שעשאוהו, או שהלכו פחות פחות מד' אמות. אך עוד קשה, דק"ל, ששיירה שחנתה בבקעה הוה כעיר, ולפ"ז מקום שביית הנערים הוי כעיר, וא"כ איך נכנסו אברהם ויצחק לתחום שביית הנערים, בשעה שבאו אל מקום מושבם. צ"ל כמ"ש בעירובין (ס"ב) דירת גוי לא שמה דירה, וא"כ שפיר מותר להכניס לתחומם, שאין שבייתם שבייתה. ולכן למדו מכאן עם הדומה לחמור.

כיצד הלכו אברהם ויצחק ברה"א או ביוהכ"פ חוץ לתחום

כתב בתפארת יונתן (כ"ב, ה), דכיון שהיה יום טוב, ומצווה על שביית בהמתו, וגם נעריו לכל יצאו חוץ לתחום, לכך צוה להם לישב במקומם אבל הוא ויצחק הלכו ע"י קפיצת הדרך, כמו שפירש"ל שפסיעותיו של אברהם אבינו ג', מילין, ופירש

האר"י ז"ל שזה ע"י קפיצת הדרך, ולכן יכלו להלך גם ביום טוב, ועוד ניחא שנצטוו בפירוש על עצם ההליכה, וחיוב המצוה דחה את האיסור.

האם החמור של אברהם ומשה רבינו חי אלפי שנים עד ביאת הגואל

בדרשות ר"י אבן שוע"ב (פ"ב) כתב "ויחבש את חמורו, ובבן דוד רוכב על חמורו", ובמשה "וירכיבם על החמור" בה"א הידיעה, ודרשו ז"ל שהוא החמור של בן דוד ושל אברהם, ואין ספק שאותו החמור יחיה עד בן דוד. ע"כ. ובמדרש תלפיות (ענף חמור) הביא שבעת שעלה משה להר נבו למות שם, עלה עם החמור. ונשארו החמור שם על ההר ורועה שם עד שיבוא משיח.

ג' סימונים שידעו כל העולם מעקידת יצחק: א. שנהפכו כל המים לדם. ב. ריח האיל שנדף בכל העולם. ג. יצאה בת קול אל תשלח ידך וגו'

כתב בספר קושיות תלמיד מהר"ם מרוטנבורג (אות רלה), בשעה שהלך אברהם אבינו לשחוט את בנו, ופשת את המאכלת על צוארו, טיפטה הסכין דם, ונהפך המים שבעולם לדם. לפיכך אנו חושבים תקופת תשרי. [וברייתא זו הובאה בס"ס מחזור ויטרי, שבתקופת תשרי נעקד יצחק, וכיון ששלח ידו לקחת את המאכלת טיפטה המאכלת דם וכו'. וכ"כ באבודרהם (שער התקופות) שבעת שבא אברהם לשחוט את בנו טיפטה הסכין דם, ואותה הטיפה נתפרשה במימות]. ובילקוט (פרשת וירא רמז קא) איתא, ר' יהושע אמר מלאך הביא את האיל מגן עדן ותחת עץ החיים היה רועה ושותה מן המים שעוברין תחתיו, והיה ריחו של איל נודף בכל העולם, ואימתי ניתן בגן, בין השמשות של ששת ימי בראשית. ג. ובדרשות ר"י אבן שוע"ב (הרשה ל"ה) כתב, ה' יראה כלומר, יראה השי"ת שלא נשאר בשבילי, אשר יאמר היום שיאמרו אומות העולם על עסקי ההר הזה. אמר לו הקב"ה אני אודיע לעולם. יצתה בת קול ושמעו כל העולם אל תשלח ידך. ע"כ.

היכן היה אילו של יצחק מבריאת העולם ועד שנת 2075 וכיצד האריך ימים

בילקוט (וירא רמז קא) ר' אליעזר אמר מן ההרים בא שהיה רועה שם, ר' יהושע אמר מלאך הביאו מגן עדן, ותחת עץ החיים היה רועה ושותה מן המים שעוברין תחתיו, והיה ריחו של איל נודף בכל העולם, ואימתי ניתן בגן, בין השמשות של ששת ימי בראשית. [ואפשר דלא פליגי, ולר' אליעזר זמן מה כבר יצא מגן עדן, והיה רועה שם בהרים]. והטעם שהאריך ימים יש לומר כיון שנברא בבין השמשות ולא היה בעולם בשעת חטא עץ הדעת, וכן יש לומר לגבי האתון של בלעם, למד שנבראה ממש בביה"ש. ב. אך טעם נוסף יש לומר שכיון ששתה מן המים של עץ החיים, הועיל לו לחיות לעולם (וכן ביאר באלשיך ס"פ וירא), וגם יתכן שאכל מפירות הנושרים מעץ החיים, שהרי הוא זקוק גם כן לאכילה. ג. גם יתכן שכמעט כל ימיו היה בגן עדן, ושם אין השפעה של זקנה שהיא מחמת סדרי השמש והכוכבים.

גם אם בירך אקב"ו לשחוט את יצחק, לא היה ברכה לבטלה, שהאיל היה שמו יצחק

אפשר שאברהם אבינו בירך קודם הזביחה, אשר קדשני במצותיו וציוני לשחוט את יצחק לעולה. ולכן חשש מברכה לבטלה. ועל כן ביקש מלפני ה', שירצה לפניו לדמוי של האיל הזה כאילו דמו של יצחק בני, אימוריו כאילו אימורי יצחק בני, כהא דתנן הרי זו תחת זו הרי זו תמורת זו, הרי זו חלופי זו, הרי זו תמורה. רבי פנחס אמר, אמר לפניו רבון העולמים הרי רואה כאלו הקרבתי את יצחק בני תחלה ואח"כ הקרבתי את האיל הזה תחתיו" (ב"ר נו. טו). ואם השי"ת יחשיב את האיל כמו יצחק ממש, לא תהיה כאן ברכה לבטלה. בפרט שידוע שנפשו של יצחק פרחו ממנו ונכנסה בתוך האיל הזה, ונפש האיל נכנסה ביצחק. וביותר לפי מדרש

לפי מדרש הגדול (כ"ג בשם יש אמרם) "אותו האיל, ראש צאנו של אברהם היה, ויצחק שמו, אמר הקב"ה יבא יצחק תחת יצחק". ומצא שזהו ממש האיל שהיה תמיד לאברהם אבינו וקרא לו יצחק, ולכן הברכה לשחוט את יצחק, הוי שפיר. [וגם במדרש זה"ש (מאן עמי טו) איתא, רב ושמואל, חד אמר מביתו בא עימו ואין מכיר בו, וחד אמר בין הרקיעים גדל והיו קוראים לו יצחק. וכן בספר לקט מדרשים הובא מדרש: "איל אחד היה לאברהם אבינו ושמו יצחק, והיה הולך בראש הצאן, ואותו הקריב לעולה. ואותו היום היה ראש השנה. וקיים בו חמשה מצוות וכו'", וממם, שנטל את קרנותיו ותקע בהם באותו היום, וגם עשה מעורו תפילין, וכן בספר נוה שלום (טויסק. עמ"מ) ובאבות דרבי נתן כתב יד (הובא בתורה שלימה וירא עמ"מ תתקד): "אמר ר' יצחק, היה לו לאברהם איל זכר שהיה הולך בראש הצאן, ושמו יצחק, ורץ בגראיל והביאו לפניו, והעלה לעולה תחת בנו, ואותו היום ראש השנה היה, ועשה ממנו ה' מצוות, ונטל קרניו ותקע בהן, צמר לתכלת, עורו לתפילין ומזוזות, שוקיו לחלילים, בני מעיו לכניורות, ובעשה שהיה יצחק כפות על בני המזבח היה מלאך המות רבוץ כנגדו ואומר מיד שישלח ביד י אטול נשמתו, כיון שראה שהכל מלמדין עליו זכות אמר אין אויב לזה אף אני אני נוגע בו, שנאמר ברוח ה' דרכי איש גם אויביו ישלים איתו, וחזרו לבתיהם לשלום". וע' בספר קרן לדוד גרינוולד (פרשת וירא) שמסתמא ודאי אברהם אבינו בירך תשלח ידך, ונצטער על ברכה לבטלה, עד שראה את האיל, ושמה שלא תהא ברכתו לבטלה. ובס"י יוגד יעקב (זכות אבות עמ"ס אבות עמ"ק) הקשה שאינו עולה להלכה, שכיון שלא היתה דעתו על האיל לא עלתה הברכה על זה כמבואר ביוה"ד דעה (פ"י טו). ותיירך באופן אחר שאע"פ שאברהם אבינו בירך, לא בירך על השחיטה, אלא אשר קדשני במצותיו וציוני להעלות עולה, כיון ששמע מפי הקב"ה הלשון הזה קח נא את בניך וכו' והעלה שם לעולה מסתמא בירך כלשון הציווי, ושפיר בירך כיון שקיים את הציווי, שכך צוה ה' להעלות את יצחק ולא לשחוט. ובהגה שם תירץ סברת הקרן לדוד, שאברהם אבינו לא עשה על דעת עצמו רק אדעתא דרחמנא, וכיון שרצונו יתברך היה מעיקרא על האיל, ואברהם אבינו בירך על דעת קונו, לא היה ברכה לבטלה. יש ליישב עוד, שאין זה ברכה לבטלה, ד"ל שבאותה שעה היה מצוה לשחוט את יצחק, והברכה היתה אמיתית, ורק אחר כך נתחדש ציווי שלא לשחוט אותו].

כל יהודי הוא משכן ה'

ערך על פי שיעור שנמסר ביום ראשון פרשת וירא התשע"ב

גילוי שכינה בבית המקדש

"וירא אליו ה'", אברהם אבינו זוכה להיות ידיו ה', מרכבה לשכינה, שטוב ורצוי לפני ה' לשכון אצלו בבית המקדש ולקבוע אצלו את מעון קדשו, יותר מכל העולמות והמלאכים והשרפים אשר בשמי מרומים, והוא מתברך ומתעלה מעל כל הבריאה, והמלאכים באים אצלו ועושים רצונו לאכול מאכל גשמי, ושרה חוזרת לימי נעוריה, כל העולם מקבל ישועה.

כל המעלות הללו התגלו בתקפם בשעה זו של מסירות נפש, בהכנסת אורחים ערביים עובדי עבודה זרה, כשהוא חולה מסוכן והדם שותת ממנו. אמנם מעשה של מסירות נפש איננו סיבה להיות מרכבה לשכינה. אלא הטעם הוא, מחמת שהדעת והמחשבה של אברהם אבינו בכל מה שעשה היה בשביל כבוד המלכות ה', להכשיר את העולם לגילוי שכינה, ולכן טרח בחיזוק האמונה של כל בריה, לית בזה תוקף למלכות דקדושה, ולגלות מלכות ה', ובאותו היום שנעצם בזה ביותר, שהעולם רותח והדם שותת ממנו ביום השלישי, זכה לגילוי שכינה.

להדמות לה' יתברך - רצון לתת מבלי רצון לקבל

וכיצד הגיע לזה אברהם אבינו, על ידי שעמד על שורש חובת האדם בעולמו, שהיא רק למלא את שליחותו בעולם להמליך את ה', ולא לחשוב על עצמו כלל, עד שיבטל עצמו כאין ממש, ולא יישאר שום רצון מבלעדי הכבוד של המלך, וזו הפנימיות של לימוד התורה ועבודת ה', לבטל כל רצון 'לקבל', ולא לחשוב על גן עדן וגינה, וכן לא להיות שקוע במצבו - בין ברוחניות בין בגשמיות לשם מדרגתו שלו, אלא כיצד יוכל לפעול נחת רוח לה', ולהיות

מחשב כיצד ואיך הם הדרכים המביאים לגילוי מלכות ה', וממה יש להישמר שלא ליתן שום צד מלכות לסטרא אחרא.

וכיצד יוכל כל אדם להמליך את ה' בכל העולם ובכל העולמות כולם, זהו על ידי שימליך את ה' על עצמו, היפך טבעו של עולם שכל אחד חי ומרגיש את עצמו ואת העולם למציאות מוחשית, ואת הבורא למציאות גבוהה נסתרת ונעלמת, אלא יבטל עצמו והמציאות שלו וכל מדרגת ה"ש' שבו לאיין, וכך יחיה את האמונה שהכל 'איין', ורק הבורא לבדו הוא ה"ש', והוא המציאות האמיתית אשר אין עוד מלבדו כלל וכלל, וכשהופך בדעתו ובליבו את כל המציאות שלו ושל העולם להיות 'איין', ולהמחיש שם את מציאותו של הבורא, זהו המלכות ה', ודחיית כל מלכות סטרא אחרא, ומשם משפיע ממילא על כל הברואים וכל העולמות כולם.

העולם בויער כגיהנום, עד שמצא ה' לב יהודי זך

"והוא יושב פתח האהל כחם היום", הרמז בזה לכל זמן ועת, כשרואים שהעולם כולו בצער גדול ולוהט כחום היום, ליתן את הדעת שזהו מחמת בחירת בני האדם שנתנו תוקף למלכות הסטרא אחרא, ומלכות ה' לא נתגלית בעולם, וכבוד ה' נעלם ולה' ב"ה אין בית, בעת ובזמן שכל אדם שמח בביתו במקומו ובנחלתו, ואין מי שמתעורר אימתי יהיה דירה ומשכן לבורא המקיים את הכל, ולכן הסטרא אחרא מלהטת את כולם, וגדל הצער מאד, וצועקים ולא נענים, ובני העולם נופלים לאולת יד, ולא מזויקים בו יתברך באמת ובאמונה, ואין יישוב דעת מרוב צרות וטרדות, וכמעט שהכל מתכלה מרוב החום, ולא מוצאים פתח להיושע.

עד שבתוך החשכות והאפילה הזו של הסטרא אחרא שכבש את

לחקוק בעצמו ובעולם כולו את המלכות של הבורא, שהוא מלכנו ואנו עבדיו הנאמנים. זו מטרת התורה והמצוות ודיבורי התפילה, להביא לידי הגילוי האמיתי, לבטל התמורה שדחתה את מלכות ה' והחשיכה את הכל, בכח המעשים והדיבורים של רצונו יתברך, ודיבורי אלוקות בכל פינה ומקום בכל עת ובכל שעה.

זהו איש כשר, שחי למען הבורא שלו ולא חי את עצמו, הוא מאמין במלך שלו וכל חייו למענו. ואיש כשר שיש לו דעת כזה, שקול כנגד רבבות, ולזאת ה' יתברך מצפה, שיהיו כמה חיילים כאלו שמתהלכים כאן בעולם במחשבה ודעת שכל חייהם הם למען המלכת ה' יתברך בכל נקודה - גשמית או רוחנית - שיהיו בה.

זכרתי להם ברית עולם

כמו שהאבות הקדושים זכו שכרת ה' יתברך עמם ברית ידידות, והניח שמי מעונים ובא לשרות בתוכם, והושיבם לידו, כך כל יהודי מיועד לזכות לזה, שיכרות ה' עימו ברית עולם, ויתן משכנו בתוכו, וכל אבריו יתקדשו כקדושת המשכן. כמו שכתוב (יחזקאל ל, כו-כז): **"וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יְהִי אֹתָם וְנִתְּנָתִים וְהִרְבֵּיתִי אֹתָם וְנִתְּנִי אֶת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם, וְיְהִי מִשְׁכְּנִי עֲלֵיהֶם וְגו'".** כלומר, שמכח קדושת בית המקדש השלישי, כל אחד יזכה שמשכן ה' יהיה עליו ממש.

אני לדודי - ודודי לי

כל יהודי הוא משכן למלכות ה', כאשר הוא בן נאמן לאהבת אביו בדעת זכה ולב טהור שמשליך כל רצון עצמי זולת הרצון לעשות למען הבורא ומלכותו, ואזי המח והלב וכל האברים הקדושים הללו, נעשים ראויים להיות משכן לחפץ האלוקי שהוא רצון שלם רק לתת בתכלית מבלי שום רצון לקבל, ונעשה גילוי שכינה. מכח התשוקה והחשיקה מכאן ומכאן, כאבן השואבת זה מול זה, ומתקיים "אני לדודי ודודי לי".

בעונה והכנעה משבר מלכות דסט"א

זוהי דרך ה' שלמדו אותנו האבות הקדושים, לכל אחד מזרעם, זו העצה לכל יהודי באשר הוא, אפילו הירוד ביותר כיצד יצא מכל החשיכות ואפילות, שישליך עצמו מנגד ויבחר בכל לב אך ורק עשות נחת רוח לפניו, באופן שכל מאוויי נפשו וקרבו יהיו למען הבורא יתברך, ולפעול נחת רוח לפניו בגילוי מלכותו, ולא יבטי כלל על מצבו הגשמי והרוחני, ואם יצרו מקטרגו שהוא ירוד מאד וחסר תקוה אחרי נפילות ומפלות, ידע לו שהנפילה בדעתו קשה מן החטא, והיא עצה הבאה ממלכות דסטרא אחרא, כדי להפילו ברוחו מלהיות חייל של מלכות דקדושה, באמצעות הגאווה (ומדמה שאלו הם ההרתי תשובה מצד הקדושה), ש'הוא' ירד ונפל. והפתרון לזה, לקנות הכנעה וביטול הגאווה שתיבא שבירה למלכות דסטרא אחרא, וישיב ליצרו, אדרבה, אמור מעתה שאיני חושב כלל בעצמי ומצבי, ומזו העת הנני מקדיש את חיי באהבה למען יוצרי ובוראי, שכל תשוקתו יתברך היא למצוא בתוכי מקום מוכן לגילוי מלכותו, ואיננו מבטי כלל למעשי, כי "לא הביט און בעיקב", ועדיין הוא חפץ בי באהבת עולמים שאכין בתוכי מקום להתגלותו בעולם, מעין האבות הקדושים שהיו מרכבה לשכינה.

העולם, מוצא הבורא דעת אמת ולב טהור של יהודי פשוט, שמייחד כל רצונו להמליך את בוראו בעולמו, וגם בשעה שהחום הגדול מחליש את הכל, הוא מתאזר בגבורה וחותר מחפש כל כלי עזר (כאורח רחוק זה) שיוכל על ידו להמליך את שם ה', להתעסק עימו ולהאיר בו את אור האמונה, בכדי להמעיט עוד משהו ממלכות הסטרא אחרא ולפנות מקום למלכות ה'. וכנגד הלב הזך והאהוב הזה שנתגלה בזה העולם, נתעורר הלב העליון, ונעשה גילוי שכינה בעולם, ובאה רפואה וישועה, ופקידת כל העקרונות (משנת ר"א פ"א, ב"ד ג, ח) וחרשים נתפקחו, וסומים נפתחו, ושוטים נשתפו, ואפילו המאורות הוסיפו (ב"ר שם), ונעשה שחוק ושמחה בכל העולמות, ונולדה הנשמה שתיבא לבית המקדש.

כשם שאתה הושב על כבודי אף אני אחשוב על כבודך

וה' יתברך נגלה לאותו עבד נאמן, ואומר לו: כשם שאתה הקדשת את חיך למעני, ולא חשבת כלל על מצבך ולא רצית דבר בשבילך, כך אני כנגדך, חושב רק עליך, ונותן לך הכל, ומוסר לך כל הברכות וכל הטובות וכל הקדושות, ותזכה להשלים את רצוני עבור כל הבריאה והברואים, ואתה הוא נזר הבריאה, שתיבא את השלימות והטובה של כולם.

זוהי דרך ה' שלמדו האבות הקדושים לדורות, וכל יהודי חייב לומר מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב, כי גם מי שנשמתו נמוכה ביותר ונמצא במצב הירוד ביותר, יכול הוא לבטל עצמו כאין, ולהמחיש ולגלות בעצמו את מלכות ה', ובכך הוא משפיע על כל הבריאה והברואים, ונעשה מרכבה לשכינה.

משל לשוודים שנטלו את כתר המלך

משל לבני מדינה שהיה להם מלך טוב ומטיב, וכולם היו קשורים בו בעבותות אהבה, יום אחד המלך נפל מהמלכות ומכסא שלו, ובאו שוודים וגנבו לו הכתר והשליכו את המלך לרפש וטיט, וכל העבדים התפזרו איש לדרכו, ושכחו מהמלך ועדיין הם לבושים בלבושים של עבדי המלך, ועסוקים בדברי חכמה ומעשים טובים בעניינים שלהם, במקום להתעסק בעיקר של רצון המלך, שהוא ללכת ולחפש אחר המלך, ולהכריז בכל מקום עם דגלים 'חי המלך', ולעסוק בהכרתו.

ולאנשים הללו, אי אפשר לכנותם שהם מבני המלוכה, אפילו שעדיין הולכים עם הלבושים של משרתי המלך, אלא רק אותו איש פשוט שכל עיסוקו הוא להחזיר את המלכות, הוא קרוי מבני המלוכה ומאנשיו של המלך.

להתעסק במלך עצמו

והנמשל ברור ומובן מאליו לכל בר דעת ומבקש אמת, שכעת, כל כבודו של הש"ת נפל ארצה, ומלכותו נטולה זרים, המשתררים על העולם בעוז, ומלכות ה' נדמית כמציאות נעלמת ועלומה ומה שכעת בכוחו של היהודי האהוב את בוראו הוא לבקש ולחתור אחר המלך בעצמו, לחפש בכל דבר כיצד להמליך את המלך שלו, מלכו של העולם כולו, ולילך ולגלות אלוקותו יתברך בכל העולם, באופן שקיום המצוות והתורה והתפילה אינם בשביל שום מטרה, מבלעדי

מראות קודש

התרגשות רבה בשבוע שעבר בעיר רחובת בשיעור שמסר מו"ר האגון הנושא בנובחות אלפי ישראל רבנים ודינים. עם כניסתו של רבני האגון שליט"א נעמדו האלפים לשרת 'מים על ימי מלך תוסף' אדירה כשהוא מנצח על החזן העולמי הרב חיים אליעזר הרשטיק שליט"א. במעמד נשא מו"ר שליט"א מדרותיו תוך כדי חיזושים עמוקים במעלה וחשיבות שמירת צביון התורה וכיצד נניע לאהבת השם הדרך בה יך אדם תוך מאות ציונים ומראי מקומות מפורטים למן המקראות עד לרבנותנו האחרונים.

לאחר הדברים הרגשים ערך הרב סיומי מסכתות כדרכו לזכות את הציבור. ולאחר מכן פורט על מיתרי הרגש והנגינה בשיירי נשמה. כשהקהל הרב מצטרף לשרה. המרגשת

ניתן לשמוע את שיעורי מו"ר
בטלפון 02-5306506
וכן במערכת קול הלשון

לתגובות הארות והקדשות:
054-8434755
m.yam.shlomo@gmail.com

**לעילוי נשמת: סעדה בת זוהרה, חנניה בן זוהרה,
מרגו בת סעדה, שלמה בן סעדה ז"ל**